

Karel Durman

Konec mýtu o věčném přátelství

K charakteristice ruské
politiky v Bulharsku
v letech 1876–1887

Konec mýtu o věčném přátelství

K charakteristice ruské
politiky v Bulharsku
v letech 1876–1887

Karel Durman

K vydání připravil Marek Jakoubek

Recenzenti: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., dr. h. c.
doc. PhDr. Hanuš Nykl, Ph.D.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2024

Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024
© Karel Durman - dědicové, 2024
© Marek Jakoubek, ed., 2024

ISBN 978-80-246-5755-4
ISBN 978-80-246-5860-5 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Karel Durman – (neznámý) bojovník s mýtem o „věčném přátelství“ mezi Bulharskem a Ruskem (Marek Jakoubek, Jan Rychlík)	7
I. Úvod	15
II. Ruská politika v Bulharsku v posledních letech panování Alexandra II. (1876–1881)	21
III. Roztržka Alexandra III. s Alexandrem Battenberským (1881–1885)	38
IV. Ruská politika od sjednocení Bulharska do abdikace knížete Alexandra (1885–1886)	66
V. Ruský boj proti bulharskému regentství (1885–1887)	85
Literatura	109
O autorovi	111
O editorovi	113
Ediční poznámka	114

Karel Durman – (neznámý) bojovník s mýtem o „věčném přátelství“ mezi Bulharskem a Ruskem*

Figuruje-li dnes jméno Karla Durmana (13. 6. 1932, Bystřice pod Hostýnem – 14. 4. 2023, Uppsala) v povědomí českých čtenářů, pak nejspíše jako autora monumentální dvojdílné historické syntézy světových dějin *Popely ještě žhavé I. – Válka a nukleární mír* (Karolinum 2004) a *Popely ještě žhavé II. – Konce dobrodružství* (Karolinum 2009), ve které Durman s neobyčejnou erudicí a ovšem také mnohdy provokativně a mimo tradiční výklady pojednává rozsáhlé období od nástupu totalitních režimů v Evropě na konci třicátých let 20. století až do počátku devadesátých let minulého věku. O dobovém úspěchu této práce svědčí jak množství veskrze příznivých recenzí (např. Diestler 2009; Ducháček 2009a, b; Ellinger 2005; Hořčíčka 2004; Petráš 2012; Petráš – Matulová 2007; Skřivan 2010; Zídek 2005), tak i fakt, že první díl v roce vydání obsadil druhou příčku v anketě periodika *Dějiny a současnost* o historickou publikaci roku. Spíše již jen oboroví zájemci pak budou znát jeho o pár let starší práci *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991* (Karolinum 1998), věnovanou dějinám vnitřního vývoje a zahraniční politiky Sovětského svazu a východního bloku od pádu Nikity Chruščova v roce 1964 do jeho rozpadu v roce 1991, byť i tato kniha získala ocenění – Cenu rektora Univerzity Karlovy v Praze za rok 1998 (z jejích recenzí viz např. Jůn 1999). Těmito publikacemi pak bude v typickém případě znalost Durmanova díla vyčerpána.

---

* Úvodní partie textu vychází z nekrologu K. Durmana publikovaného M. Jakoubkem in *Soudobé dějiny* 1/2024. Text je dílčím výstupem projektu specifického výzkumu UHK „Sociálně pedagogické aspekty v práci s etnickými minoritami“.

Ne že by Durman nepsal a nepublikoval již dříve, kontinuita jeho díla, v tom i obeznámenost s ním, byla ale přetržena jeho emigrací do Švédska v roce 1980 poté, co byl v rámci normalizačních čistek roku 1970 donucen odejít z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (konkrétně z katedry obecných dějin) a následně se živil nejprve jako noční hlídač a poté jako rešeršér ve Státní technické knihovně. Jeho práce z doby před odchodem z republiky – z těch monografických např. *Dějiny v datech I., II.* (NPL 1964); *Blízký východ ve světové politice 1918–1959* (NPL 1966) či *Slovník moderních světových dějin* (Svoboda 1970; s M. Svobodou) – jsou tak známy víceméně již jen specialistům či pamětníkům.

Pokud lze o Durmanových publikačních aktivitách před jeho emigrací hovořit jako o pozapomenutých, pak o jeho pracích publikovaných ve Švédsku (kde začal záhy působit na Uppsalské univerzitě, na které se posléze habilitoval v oboru východoevropských státních věd) nelze než uvést, že jsou u nás prakticky neznámé. Na Institutu východních studií, kde zakotvil, se Durman věnoval v řadě ohledů oblastem, které spadaly do sféry jeho zájmů již v Československu – problematice moderní světové politiky, konkrétně pak zejména otázkám ruského nacionalismu a imperialismu v širokém záběru. Výsledkem jeho bádání v těchto oblastech byla, vedle řady dílčích studií, především tři monografická pojednání: jako první vyšly ve stejném roce *Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887* (Uppsala University 1988) a *The Time of the Thunderer; Mikhail Katkov, Russian Nationalist Extremism and the Failure of the Bismarckian System, 1871–1887* (Columbia University Press 1988), o tři roky později následovány prací *The Reckoning: The Soviet Glasnost Debate (1987–1990: Systemic Crisis)* (Uppsala university 1991). U nás prakticky neznámé (jediným ohlasem u nás je z pochopitelných důvodů opožděná recenze první uvedené práce z pera R. Havránkové z r. 1991), ve světě však tyto Durmanovy knihy doznaly v odpovídajících kruzích značného ohlasu, jak dokazují mj. i četné recenze (např. Bernath 1990; Crampton 1992; Hall 1989; Jelawich 1989; Katz 1990; Meininger 1989; Spring 1989; Troebst 1989).

Práce tvořící základ přítomné knihy se od všech výše uvedených Durmanových prací v jednom ohledu liší – na rozdíl od nich totiž doposud ještě nikdy nebyla řádně publikována. Vyšla pouze – pod pseudonymem Karel Kinský¹ – v samizdatovém Sborníku historických studií (1972;

1 Za volbou tohoto pseudonymu stála skutečnost, že K. Durman měl v šedesátých letech pracovnu v Historickém semináři v paláci Kinských na Staroměstském náměstí.

k detailům publikace viz Ediční poznámka v závěru knihy). Ač je to tedy paradoxní, s jejím obsahem jsou obeznámeni především (ne-li pouze) čtenáři zahraniční – výše uvedené dílo *Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887* vzniklo rozpracováním původního českého textu –, zatímco v autorově rodné vlasti byla její recepce doposud (nučeň) prakticky nulová.

Ačkoli je Durmanova studie *K charakteristice ruské politiky v Bulharsku v letech 1876–1887* prací bez jakýchkoli pochyb odbornou, jejíž argumentace a závěry se důsledně opírají o širokou škálu historických pramenů a publikací, byla (a zůstává) také dílem svým způsobem politicky angažovaným. Podnětem k jejímu sepsání byly paralely, které autor spatřoval mezi Bulharskem, resp. rusko-bulharskými vztahy po rusko-turecké válce (1877–1878) a situací v Československu v šedesátých letech 20. století. Jinak řečeno, ačkoli se Durman zabýval událostmi starými tehdy již bezmála sto let, byla jeho studie v řadě ohledů velmi aktuální, neboť i v normalizačním Československu byla komunistickým režimem obyvatelům připomínána povinnost být vděčný Sovětskému svazu (tedy „Rusku“ a „Rusům“) za osvobození od nacistického Německa, aniž se samozřejmě připomínal mnohem čerstvější a z hlediska obyvatel Československa v sedmdesátých letech důležitější moment československo-sovětských vztahů, totiž sovětská okupace ze srpna 1968. Durman se tak čtenářům mj. snažil ukázat, že expanzionismus ruské carské politiky sedmdesátých a osmdesátých let 19. století je srovnatelný s expanzionismem sovětské politiky šedesátých a sedmdesátých let století dvacátého.

Cílem Durmanovy studie je svého druhu „demytologizace“, jeho slovy „demaskování základní lživosti mýtu ‚věčného přátelství‘ [Ruska a Bulharska]“ (1988a: 14), tedy doložení skutečnosti, že v daném případě jde právě o – cíleně vytvořený a vědomě udržovaný – mýtus. Poctivou archivní prací a využíváním široké palety dalších dostupných zdrojů Durman ukazuje, že jako takový vychází mýtus o „věčném přátelství“ mezi Bulharskem a Ruskem z ideologického dogmatu o ruském poslání osvoboditele (traktovaném jako poslání „svaté“ či „historické“), které představuje základní stavební kámen ruské nacionalistické a imperialistické ideologie, jimž velmi účinně slouží (ibid.: 7).

I když tedy Rusko skutečně vítězstvím v rusko-turecké válce zásadním způsobem přispělo k nezávislosti Bulharska v roce 1878, sledovalo tím, jak ukazuje Durman, především vlastní mocenské zájmy – totiž ovládnutí Bosporu a Dardanel, což byl ostatně dlouhodobý cíl ruské politiky už od doby Petra I., tedy od počátku 18. století. Jako ruský protektorát na Balkáně – výhledově mělo v rámci Ruské říše zaujmout podobné

postavení jako autonomní Finsko – se Bulharsko mělo stát základnou ruského vlivu v této oblasti a východiskem k možné další expanzi proti Osmanské říši s cílem ovládnout pokud možno celé pobřeží Černého moře.

Vděčnost Bulharů vůči Rusům za osvobození, jak dokládá Durman dále, vzala ovšem za své nedlouho poté, co zemi začala spravovat ruská vojenská správa v čele s generály, kteří měli tendenci chápat Bulharsko jako autonomní ruskou „zadunajskou provincii“, a kdy začalo být zřejmé, že Rusko na bulharském území bez jakýchkoli skrupulí a ohledů – a především bez jakéhokoli respektu k zájmům a potřebám Bulharska – pouze prosazuje svou imperiální vůli. K diskreditaci vojenské správy v očích obyvatelstva přispěl také fakt, že trpěla všemi známými neduhy carského režimu: zkorumpovaností, neefektivitou, nadřazeností úředníků vůči řadovému občanovi. Většina bulharských politiků tak postupně došla k názoru, že Bulharsko se musí spoléhat především samo na sebe a že vděk Rusům za osvobození nemůže být vykládán jako právo Ruska vytvořit si z Bulharska svou kolonii. V tomto kontextu lze také připomenout slova připisovaná přednímu bulharskému politikovi Stefanu Stambolovi, účastníku boje za osvobození: „Naše vděčnost Rusku nemůže být placena svobodou Bulharska.“ Lze přitom důvodně předpokládat, že jak Durman, tak i čtenáři jeho samizdatové publikace nemohli nevidět paralely mezi radikální změnou postoje Bulharů k Rusku a Rusům na počátku osmdesátých let 19. století a zásadní změnou v postoji většiny Čechů a Slováků k Sovětskému svazu (vnímanému obecně jako Rusko) po roce 1968².

Poté co došlo ke sjednocení Bulharského knížectví a Východní Rumélie v roce 1885, které kníže Alexandr Battenberg provedl bez souhlasu (a vlastně i proti vůli) Ruska, a kdy se poté po porážce Srbska v bulharsko-srbské válce téhož roku Bulharsko stalo státem střední velikosti, bylo schopno se z ruského područí vymanit. Na tento vývoj, zcela míjející jeho zájmy a cíle, Rusko reagovalo přerušením diplomatických styků (a Rusové začali hovořit o „bulharském nevděku“). Imperiální ambice a zájmy Ruska v Bulharsku ale nakonec ztroskotaly z jiného důvodu – kvůli

---

2 Situace byla samozřejmě komplikovanější a spíš než o jednoznačně rusofobní orientaci by bylo ve vztahu k bulharské společnosti patrně výstižnější hovořit o její názorové polarizaci. Podobně jako česká a slovenská společnost po sovětské okupaci se i bulharská společnost po osvobození a následném vývoji polarizovala: zatímco část zůstala rusofilskou, neméně velká část se od Ruska odklonila a hledala inspiraci a pomoc na západě Evropy. Tato polarizace je v bulharské společnosti přítomna dodnes a projevuje se např. v postojích Bulharska k současné rusko-ukrajinské válce.

strachu Ruska z otevřeného střetu s ostatními mocnostmi. Mimo jiné se tak opět ukázalo, že dění na Balkáně určují v posledku především zájmy mocností a velmocenských koalic, pro které jsou místní obyvatelé a státy pouhými pěšáky na šachovnici jejich vlastních her.

Ruské úsilí o prosazení imperiální hegemonie nad Bulharskem v klíčové etapě etablování jeho moderní státnosti (1877–87) dopadlo nezdařem; ve snaze o faktické mocenské ovládnutí Bulharska – či, chcete-li, o jeho „kolonizaci“ – Rusko nakonec neuspělo. V čem ale Rusko bezesporu úspěch slavilo (přičemž důvody tohoto úspěchu na své objasnění teprve čekají), bylo včlenění mýtu o „věčném přátelství“ mezi Bulharskem a Ruskem do standardního výkladu bulharských dějin, resp. do jejich ideologického podloží. Během dlouhých dekad komunistického režimu tento mýtus zaujal prominentní místo v bulharské komunistické – státem propagované a podporované – ideologii a jako takový také svým dílem přispěl ke zformování představy o Bulharsku jako „šestnácté republice Sovětského svazu“ a silném rusofilství Bulharů, která u nás byla běžná v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. V jistém smyslu – a ve šlépějích Durmanovy provokativní dikce – bychom tak mohli říci, že v případě Bulharska bylo vojenskou mocí a silou vnučené „turecké jho“ nahrazeno ideologickým ujařmením ze strany Ruska/Sovětského svazu, které bylo (a dílem stále je) o to horší, že Bulhaři si této ruské ideologické hegemonie často ani nejsou vědomi – proruská orientace nemalé části bulharské populace pramení právě z jejich přesvědčení o pravdivosti mýtu o „věčném přátelství“ mezi Bulharskem a Ruskem. A protože si této nadvlády nejsou vědomi, nemohou jí ani dost dobře vzdorovat, nemohou proti ní povstat a bojovat s ní, anebo ji aspoň pasivně nenávidět, jako druhdy nadvládu osmanskou. Na obecné rovině nás tak Durmanova studie upomíná také na fakt, že imperialismus a hegemonie se realizují, resp. prosazují nejen prostřednictvím vojáků, pušek a děl, ale že mají i svou významnou ideologickou složku, přičemž bitvy na této rovině jsou (proto) neméně důležité než ty, které svádějí armády.

V roce 1988 Karel Durman píše, že „ačkoli byl mýtus o ‚věčném přátelství‘ mezi Bulharskem a Ruskem od šedesátých let 19. století zpochybňován revolucionáři i liberály, politology i historiky, nemělo to na jeho trvání výraznější viditelný efekt“ (1988a: 7); dnes, po více než třech dekadách, nám nezbyvá než jeho závěr zopakovat: mýtus o věčném přátelství mezi Bulharskem a Ruskem je tu s námi – pevně usazen v ideologickém dogmatu o ruském poslání osvoboditele – i nadále. Co znamená chopit se Durmanova odkazu, je zřejmé – je třeba pokračovat

v jeho „demytologizačním“ úsilí, ve snaze demaskovat ruský imperialismus a nacionalismus, jimž mýtus o věčném přátelství mezi Bulharskem a Ruskem nadále účinně slouží. Vzhledem k událostem poslední doby je dnes takové snahy zapotřebí neméně než v době, kdy Durman svou studii napsal. První knižní vydání původní české verze jeho textu je v tomto směru pouze nezbytným prvním krokem. A Nakladatelství Karolinum patří za jeho realizaci náležitý dík.

Marek Jakoubek – Jan Rychlík

Literatura k úvodní studii

- Bernath, Mathias. 1990. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *Historische Zeitschrift* 250 (3): 725–726.
- Crampton, Richard J. 1992. [Review of] Karel Durman: Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887. *The English Historical Review* 107 (424): 754–754.
- Diestler, Radek. 2009. Historik Karel Durman završil své dílo freskou o velké politice 20. století. *Idnes.cz*; dostupné na: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/historik-karel-durman-završil-sve-dilo-freskou-o-velke-politice-20-stoleti.A091001_115443_literatura_ob.
- Ducháček, Milan. 2009a. Závěr Durmanových dějin 20. století je výjimečnou knihou. *E15.cz*; dostupné na: <https://web.archive.org/web/20100825115904/http://www.e15.cz/relax/zaver-durmanovych-dejin-20-stoleti-je-vyjimecnou-knihou>.
- Ducháček, Milan. 2009b. Dějiny volby mezi špatným a ještě horším. *Advojka.cz*; dostupné na: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/18/dejiny-volby-mezi-spatnym-a-jeste-horsim>.
- Durman, Karel (et al.). 1964. *Dějiny v datech I., II.* Praha: NPL (Nakladatelství politické literatury).
- Durman, Karel. 1966. *Blízký východ ve světové politice 1918–1959.* Praha: NPL (Nakladatelství politické literatury).
- Durman, Karel – Miloslav Svoboda. 1970. *Slovník moderních světových dějin.* Praha: Svoboda.
- Durman, Karel. 1988a. *Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887.* (Uppsala Studies on the Soviet Union and Eastern Europe, vol. 1). Uppsala: Uppsala University.
- Durman, Karel. 1988b. *The Time of the Thunderer; Mikhail Katkov, Russian Nationalist Extremism and the Failure of the Bismarckian System, 1871–1887.* (East European Monographs, No. CCXXXVII). Columbia University Press.
- Durman, Karel. 1991. *The Reckoning: The Soviet Glasnost Debate (1987–1990: Systemic Crisis).* Uppsala: Uppsala University.
- Durman, Karel. 2004. *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991. Díl 1. Válka a nukleární mír 1938–1964.* Praha: Karolinum.
- Durman, Karel. 2009. *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991. Díl 2. Konce dobrodružství.* Praha: Karolinum.
- Ellinger, Jiří. 2005. [Review of] Karel Durman. Popely ještě žhavé: Velká politika 1938–1991 I., Válka a nukleární mír, 1938–1964. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 27, 1: 44.
- Hall, Richard C. 1989. [Review of] Karel Durman: „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *The Russian Review* 48 (2): 199–200.

- Havránková, Růžena. 1991. Ztracené iluze. Ruská politika vůči Bulharsku 1877–1887 [Review of Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“]. *Historie a vojenství*. Sv. 40, (30): 176–179.
- Horčíčka, Václav. 2004. [Review of] Karel Durman. Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991. Díl 1. Válka a nukleární mír 1938–1964. Praha: Karolinum 2004. *Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, s. 379–380.
- Jelavich, Barbara. 1989. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *Russian History/Histoire Russe*, 16 (1): 84.
- Jůn, Jan. 1999. Jak se hroutil socialismus ve střední a východní Evropě. Karel Durman. *Útěk od praporů. Kremel a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum 1998, 500 stran. *Vesmír* 78, 556, 10. Dostupné na: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1999/cislo-10/jak-se-hroutil-socialismus-ve-stredni-vychodni-evrope.html>.
- Katz, Martin. 1990. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *The American Historical Review* 95 (3): 870.
- Meininger, T. A. 1989. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 31 (1): 71–72.
- Petráš, René. 2012. [Review of] Karel Durman. Popely ještě žhavé II. Konce dobrodružství. Praha: Karolinum 2009. *Právněhistorické studie* 42: 328–331.
- Petráš, René – Helena Matulová. 2007. [Review of] Karel Durman. Popely ještě žhavé I. Válka a nukleární mír 1938–1964. Praha: Karolinum 2004. *Právněhistorické studie* 38: 476–478.
- Spring, D. W. 1989. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *Slavonic and East European Review* 67 (4): 633.
- Skřivan, Aleš. 2010. [Review of] Karel Durman. Popely ještě žhavé II. Konce dobrodružství. Praha: Karolinum 2009. *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 21, 1/2: 44–45.
- Troebst, Stefan. 1989. [Review of] Karel Durman „Lost Illusions: Russian Policies towards Bulgaria in 1877–1887“. *Südost Forschungen* 48: 416–419.
- Zidek, Petr. 2005. Válka a nukleární mír. Karel Durman strhujícím stylem líčí světovou politiku v letech 1938–1964. *CS Magazin*, duben 2005; dostupné na: <https://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005042142>.

I. Úvod

„Nelze-li být Rusem bez nadávek, násilí, nespravedlnosti, licoměrnosti, bez zabírání cizích chrámů, urážení cizích tradic, lsti k jednomu, závisti a nenávisti k mnohým – pak se ochotně zříkám toho, být Rusem.“

hrabě Petr Valujev, předseda ruské ministerské rady³

„Minulost Ruska byla udivující, jeho přítomnost je více než velkolepá, a co se týká budoucnosti, stojí výše než všechno, co si může vykreslit ta nejsmělejší představivost. Toto je hledisko, z něhož má být zkoumána a psána ruská historie.“

hrabě Alexandr Benkendorf, šéf policie za vlády Mikuláše I.⁴

V roce 1878, podruhé v historii, stanula ruská armáda před branami Cařihradu. O čem snili carové počínaje Petrem Velikým – získat „klíče k vlastnímu domu“ na Bosporu a Dardanelách –, zdálo se být na dosah ruky. Pak přišel ústup vynucený mocenskou realitou. Z obavy před anglickým zásahem neodvážil se vrchní velitel vítězných, ale vyčerpaných vojsk velkokníže Nikolaj Nikolajevič posledního úderu. Sanstefanský mír nadiktovaný Turkům musel být předložen ostatním velmocem na Berlínském kongresu k zásadnímu přezkoumání.

³ P. A. Valujev, *Dnevnik 1877–1884*. Petrohrad 1919, s. 13.

⁴ Viz A. M. Sacharov, *Istoriografija istorii SSSR. Dosovetskij period*. Moskva 1978, s. 103–104.

Rusku zůstal po ohromných lidských i materiálních ztrátách z války vlastně jen jediný významný zisk – vytvoření Bulharského knížectví. Konsolidovat tento zisk, učinit Bulharsko pevnou předsunutou pozicí stalo se v následujících letech hlavním politickým, vojenskostrategickým i prestižním úkolem ve sféře tzv. východní otázky.

Protože v ruských úvahách mělo zadunajské území význam především jako nástupní prostor k předpokládanému útoku na Úžiny a Cařihrad (Konstantinopol), ovlivňovali zásadní rozhodnutí mimořádně silně představitelé armády. Vojáci také až do r. 1885 do značné míry obstarávali i každodenní „péči“ o knížectví: ruští důstojníci měli obsazena téměř všechna důležitější místa v bulharských ozbrojených silách, carové jmenovali své generály k převzetí funkce ministrů vojenství a někdy i ministerských předsedů a ministrů vnitra. Vedle nich pracovali diplomatictí agenti, konzulové, poradci, převážně expanzionisticky orientovaní a také v tomto směru dirigovaní asijským odborem petrohradského zahraničního ministerstva. Značně působila na určování oficiální linie i na činnost jednotlivých carských představitelů nacionalistická a panslavistická „moskevská strana“, jejíž ústřední postavou se stal žurnalista Michail Katkov. Ta zároveň mobilizovala ve svém duchu i velkou část tzv. „společnosti“ („obščestva“) od chudých studentů až po dvorní dámy.

V důsledku enormního zájmu všech základních skupin, od nichž tradičně vycházely podněty k „velkým činům“, měla ruská politika za Dunajem obzvláště hrubou, nezastřenou podobu. Známý komunistický vůdce Vasil Kolarov o tom vyslovil následující nekompromisní soud: „V průběhu deseti let vyvinula carská vláda kolosální energie, aby upevnila své panství v nově utvořeném, kvazinezávislém státě. Uvedla do chodu všechny prostředky asijsko-byzantské diplomacie od masové korupce a podplácení politických spekulantů až po organizování státních převratů, verbování vrahů a odstraňování těch bulharských státníků, kteří překáželi jejím plánům.“⁵ Výsledkem byla porážka, politická i morální. Bulhaři, kteří přijímali osvoboditele od Turků s láskou a po léta bezmezně důvěřovali jejich carům, postavili se s nečekanou energií na ochranu národní svobody. A čím byl nátlak brutálnější, tím tvrdší byl jejich odpor. Alarmovaná Evropa nedovolila pak carismu zvrátit nepříznivý vývoj ozbrojenou intervencí.

Ruskému politickému myšlení způsobil bulharský bankrot těžké trauma, větší, než bylo ono trauma Berlínského kongresu. Odrazem

5 P. Pavlovič, (red.), *Avantjura ruského carizma v Bolgarii*. Moskva 1935, s. III. (Dále jen *ARCB*.)